

2024 BUDGET

Budget
Speech

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SESOTHO

PUO YA BAJETE

hlahloba kgahlanong le phano

Enoch Godongwana

Letona la tsa Ditjhelete

21 Hlakola 2024

ISBN: 978-0-621-51690-6

RP: RP03/2024

Ho fumana lesedi le fetang lena, ikopanye le:

Communications Directorate National Treasury
Private Bag X115
Pretoria
0001
South Africa

Mohala: +27 12 315 5944

Fekse: +27 12 406 9055

Ditokomane tsa bajete di fumanwa ho: www.treasury.gov.za

Spikara se Hlomphehang, Nosiviwe Mapisa-Nqakula

Motlotlehi, Presidente Cyril Ramaphosa

Motlotlehi, Motlatsapresidente Paul Mashatile

Basebetsimmoho ba Kabinete

Ditho tsa Dikomiti tsa Phethahatso tsa Ditjhelete

Ditho tse Hlomphehang

Mmusisi wa Banka ya Riseke ya Aforika Borwa

Komishenara ya Tshebetso ya tjhelete ya Lekeno ya Aforika Borwa

Maaforikaborwa dumelang

SELELEKELA

Mme Spikara, ho ya ka ditsebi tse pedi tsa bohlokwa, Alberto Alesina le Dani Rodrik, “Phapang ya motheo e pakeng tsa ikhonomikse le dipolotiki e tla ba hore ikhonomikse e bua ka ho hodisa moruo ha dipolotiki di bua ka tsela eo o ajwang ka yona”.

Mme Spikara, tabataba ke hore boholo le boleng ba kgolo ya moruo ya naha ke bona bo eletsang le ho qetella bo laola kelohloko ya rona ya bohlokwa ba dipolotiki tseleng e ntjha ya ho aba moruo.

Dilemong tse fetang tse 30 tse fetileng sepheo sa rona haesale e le ho kgutlisetsa setjhaba toka e amanang le kabo e loketseng bohle ya menyetla le ditshwanelo tsa moruo, le ho nka qeto ya ho rarolla ho se lekalekane hoo e neng e le ntho e ikgethang ya kgethollo le ho nkelwa naha.

Dibajete tseo re buileng ka tsona ho tloha ka 1994, di ne di shebane le ho fihlela sepheo sa ho hodisa moruo, hore re kgone ho sebetsa haholwanyana ho fedisa ho se

lekalekane le ho amohwa ditshwanelo, ho ntseng ho imela setjhaba sa rona le ho nyenyefatsa tshepiso ya demokerasi.

Kahoo, ke motlotlo haholo ho ema ka pela lona ho bua ka bajete ena ya ho qetela ya botsamaisi ba botshelela ba demokerasi.

Mme Spikara, ke hlahisa ditokomane tse latelang ka pela Ntlo ena:

- Bili ya Ho arolwa ha tjhelete ya Lekenno ya 2024;
- Bill ya Ho aba ditjhelete tsa mmuso ya 2024;
- Dikakanyo tsa Tshebediso ya ditjhelete ya Naha;
- Tekolobotjha ya Bajete ya 2024;
- Moralotshebetso wa tshebediso ya Tjhelete ya mmuso ya lekgetho wa 2024;
- Bili ya Diphetoho tsa Bobedi ya Ho aba ditjhelete tsa mmuso;
- Puo ya Bajete; le
- Bili ya Diphetoho tsa Akhaonte ya Risepe e bontshang ditahlehelo le diphaello tse bang teng diteranseksheneng tse itseng tse etswang ka ditjhelete tsa dinaha tsa kante (The Gold and Foreign Exchange Contingency Reserve Account Adjustment Bill)

BOEMO BO LEBELLETSWENG BA MORUO

Boemo bo lebelletsweng lefatshe ka bophara

Mme Spikara, ntumelle hore ke qale ka boemo bo lebelletsweng lefatshe ka bophara.

Kgolo ya lefatshe kaofela e nahanelwa ho eketseha ho tloha diphesenteng tse 3.1 selemong sena ho ya ho tse 3.2 ka 2025.

Ntlafalo e mahareng e etsahala ka lebaka la kgolo e etsahalang Dinaheng tse Kopaneng le meruong e mengata e meholo e hlahang.

Ho na le dikotsi tsa kgonahalo ya ho nyoloha ha ditheko tsa oli lefatshe ka bophara, haeba kgohlano e dinaheng tse Bohareng ba Botjhabela e eketseha le haeba kgolo e etsahala Tjhaena – mohwebisane e meholo ka ho fetisisa wa naha.

Boemo bo lebelletsweng moruong wa Lehae

Ho sa kgathalatsehe boemo bo ntlafetseng ba moruo wa 2024 lefatsheng kaofela, kgolo ya Aforika Borwa ya nako e haufinyana e ntse e fokodiswa ke ditheko tse tlase tsa dintho le dintho tse amang maphelo a batho hampe.

Re akanya kgolo ya nnete ya GDP ya diphesente tse 0.6 ka 2023. Kgolo ena e tlase ho tloha kgolong ya diphesente tse 0.8 tse akantsweng nakong ya MTBPS ya 2023.

Poeletso e etswa ka lebaka la diphetho tse fokolang ho feta kamoo ho lebelletsweng ka teng kotareng ya boraro ya 2023, haholoholo dintho tse rekwang malapeng le tjhelete e tsetetsweng dinthong tse kang meaho, metjhini e meholo, jj.

Pakeng tsa 2024 le 2026, kgolo e lebelletswe ho ba palohare ya phesente e le 1.6.

Boemo bo lebelletsweng ba kgolo bo tshehetswa ke ho fokotsa dikgaolelo tsa motlakase tse lebelletsweng ka ha diporojeke tse ntjha tsa eneji di qala ka tlhahiso, le jwalo ka ha infleishene e tlase e tshehetsa dintho tse rekwang malapeng le dikatoloso tsa mekitlane.

Empa boemo bo lebelletsweng ba moruo wa lehae bo boetse bo na le dikotsi. Dikotsi tsena di kenyeletsa dithibelo tse tswelang ho bonahala phepeelong ya motlakase, tsamaisong ya thepa ka terene le boemakepe; le kotsi e kgolo ya mokitlane wa naha e ipusang o tshehetswang ka ditjhelete tsa mmuso.

Ditho tse hlomphehang, bothata ba rona ke hore kgolo ya moruo ha e etsahale ka potlako e lekaneng ho kgotsofatsa ditlhoko tsa ntshetsopele ya rona.

BOEMO BO LEBELLETSWENG BA TJHELETE YA MMUSO LE LEWA LA KAMOO MMUSO O RERANG HO FIHLELA DIPHEO TSA OONA

Kahoo, lewa la rona la kamoo mmuso o rerang ho fihlela dipheo tsa oona le tshehetsa kgolo ya moruo le ho fokotsa dikotsi moruong le ntse le netefatsa hore ditlhoko tsa nakong ya jwale di kgotsofatswa ho sa amohelwe maemo a tlase ho feta a lebelletsweng ditjheleteng tsa mmuso.

Ha ho bapiswa le selemong se le seng se fetileng, tshebediso ya tjhelete e fetileng lekeno le amohetsweng ka 2023/24 e balellwa ho mpefala ho tloha diphesenteng tse 4 ho isa ho tse 4.9 tsa GDP.

Tshebediso e hodimo ya tjhelete e fetileng lekeno le amohetsweng e bolela hore ditjeo tsa ho lefella sekoloto ka 2023/24 di behilwe botjha ho ba hodingwana, ka dibiliyone tse R15.7 ho isa ho tse R356.

Ditjeo tsa ho lefa sekoloto di tla sebedisa lekeno le fetang diphesente tse fetang tse 20. Ho hlakisa ntlha ena, ho sebedisa tjhelete ho lefa sekoloto ke tjhelete e ngata ho feta dibajete tse fapaneng tsa tshireletso ya dikarolo tsa bohlokwa tsa maphelo a setjhaba ho tshehetsa tokolloho ya sona.

Ditho tse Hlomphehang, ke ka lebaka lena re matlafatsang lewa la rona le ho tswella ho sebeletsa ho fihlela dipheo tsa rona tsa ho ntlafatsa boemo ba ditjhelete.

Theolelo ya ka mora ditjhelete tse hulwang ya dibiliyone tse R80.6 tshebedisong ya tjhelete e se nang tswala e kengwa tshebetsong ka nako e seng haufi haholo kapa e seng hole haholo. Hona ka nako eo, tjhelete ya lekeno e isitswe hodimo ka dibiliyone tse R45.6, nakong e seng haufi haholo kapa e seng hole haholo, ha ho bapiswa le MTBPS 2023. Mme, re nkile qeto ya ho fetola Akhaonte ya Gold and Foreign Exchange Contingency Reserve, eo hape e tsebahalang e le GFECRA.

Ha di nkwa di le mmoho, le ka ho eketseha ha tshebediso ya tjhelete eo ke tla bua ka yona hamorao, tlhoko ya ho adima ya mmuso wa naha e tla theoha ho tloha dibiliyoneng tse R457.7 ka 2024/25 ho fihla dibiliyoneng tse R428.5 ka 2026/27. Kgaello e tla qala ho ntlafala ho tloha ka 2024/25, ho ya diphesenteng tse akanyetswang tse 4.5 tsa GDP, ho fihla diphesenteng tse 3.3 ka 2026/27.

Jwale sekoloto se tla ba sehlohlolong ka diphesente tse 75.3 tsa GDP ka 2025/26.

Tsena kaofela di re beha boemong ba ho tswella ho sireletsa ditshebeletso tsa bohlokwa. Di etsa hore diphesente tse 60 tsa tshebediso ya tjhelete e sa hoheleng tswala di iswe meputsong ya setjhaba. Di boetse di re dumella ho boloka tjhelete ya ho reka thepa e sa suthesweng.

Ha ho bapiswa le MTBPS, re kenya dibiliyone tse R57.6 ho lefa meputso ya matitjhere, baoki le dingaka, hara ditshebeletso tse ding tsa bohlokwa.

Mme Spikara, jwalo ka ha ke boletse pejana, bajeteng ena re phatlalatsa phetolo ya GFECRA. GFECRA ke akhaonte e dutseng Bankeng ya Riseve e rekotang dikuno le ditahlehelo tse diteranseksheneng tsa riseve tsa tjhelete ya dinaha tsa matjhabeng.

Ho e bebofatsa: Haeba Ranta e matlafala ha e bapiswa le Dolara ya US le ditjhelete tse ding tsa riseve, balanse ya akhaonte e a theoha, mme ha e fokola, balanse e a nyoloha. Balanse ya akhaonte e hodile ho fihla dibiliyoneng tse fetang tse R500 dilemong tse fetileng hobane boleng ba ranta bo theohile ha nako e ntse e tsamaya.

Tlhophiso e ntjha ya ho lefa, e tla theosa ditjhelete tse adingwang ke mmuso le ho ntlafatsa boemo ba tekano ba Banka ya Riseve.

Qetellong, re atametsa Aforika Borwa haufi le balekane ba rona le ho netefatsa hore e tsamaellana le tsela e ntle ya tshebetso ya matjhabeng. Re tla fokotsa dibiliyone tse R150 tsa balanse ya GFECRA hang ha re se re netefaditse hore re na le ditshireletso tse lekaneng ho amohela ho fetoha ha sekgahla sa phapanyetsano le hore matla a Riseve Bankeng ha a senyehe.

HO TSHEHETSA KGOLO YA MORUO

Re se re kene tabeng e akaretsang ya tokiso ya meralo eo sepheo sa yona e leng ho sebetsana le diphephetso tse diehisitseng kgolo ya rona.

Taba ena e kenyeletse dikarolo tse kang motlakase, thepa, metsi, dikgokahano tsa mehala le diphetoho tsa divisa. Tekolobotjha ya Bajete e hlalosa tswelopele e ntle e entsweng dikarolong tsena dilemong tse seng kae tse fetileng.

Empa, ditshitiso di ntse di le teng mme e re ke tsepamise mohopolo ho tse pedi tse kgolo ka ho fetisisa.

Motlakase

Phokoletso ya nakwana ya phepelo ya motlakase ho ya ka dibaka ke bothata boo Maaforika Borwa kaofela a tobaneng le bona. E sitisa tlhahiso, ditshebetso le maphelo a batho.

Ho fetola lekala ho tla etsa hore eneji e tswelle ho fumaneha ka bongata le ka theko e lefellehang. Dilemong tse hlano tse fetileng re nkile diqeto tse hlokehang tse re tswelang molemo.

Ho tshehetsa tswelopele ya ho tsetela eneijing ena e fumanwang mohloding o sa fellweng, bajete ena e sisinya ho eketswa ha tekanyetso ya diporojeke tsa eneji tse ka amohelehang ho fokotsa khabondaeoksate moyeng, ho tloha dimegawateng tse 15 ho isa ho tse 30.

Eskom e tswelapele ho nka karolo e kgolo lekaleng la motlakase. Mme moralo wa ho fokotsa kapa ho tlosa sekoloto o dumella mokgatlo ho tsepamisa mohopolo mosebetsing wa oona wa bohlokwa.

Re tla lokolla pehelo ka tekolobotjha e ikemetseng ya diteishene tsa Eskom tsa motlakase o fehlwang ka mashala. Tekolobotjha e etseditswe ho fana ka bopaki ba nnete karolong ya maemo a amanang le moralo wa ho fokotsa kapa ho tlosa sekoloto.

Ditshisinyo di tla thusa merero ya Eskom ya ho matlafatsa boikarabelo le ho beha leihlo.

Ke ka ho kopana ha matsete a poraefete a kentsweng diporojekeng tsa eneji e ntjha, ho kenngwa ha disola marulelong le dintlafatso tsa dibaka tsa Eskom tsa ho hlahisa motlakase tseo phokoletso ya nakwana ya phepelo ya motlakase ho ya ka dibakao e tlang ho etsa hore di fokotsehe, le kgonahalo ya ho sebetsa ho ya kamoo ho lebelletsweng ka teng le tiisetso ya phepelo ya motlakase e tla ntlafala.

Ho feta moo, ho tshehetsa matsapa ana, re kenya grante e ntjha ya dibiliyone tse R2 e fuwang diporovense le bomasepala ho e sebedisetsa ho kenya dimitara tsa prepaid nakong e seng haufi haholo kapa e seng hole haholo.

Ketsahalo ena e tla qala ka bomasepala ba dumelletsweng ho imollwa dikolotong.

Tsamaiso ya thepa

Ho rarolla tselatshebetso e tswellang ho se tshepahale ya Aforika Borwa ya ho tsamaiswa ha thepa, ka Tshitwe 2023, Kabinete e dumetse lewa la ho fihlela dipheo tsa ho tsamaisa thepa ka bongata ka dilori, terene, sekepe kapa sefofane.

Lewa lena la ho fihlela dipheo le hlalosa mehato e lokelang ho nkwa hanghang e hlokehang ho ntlafatsa disebediswa tsa boemakepe, ho fumaneha ha diterene le tshireletso ya infrastraktjha ya tshebedisano.

Le boetse le hlalosa tsela e hlakileng ya ho matlafatsa tshebetso e ntle, ho etsa hore ho be le tlhodisano le ho matlafatsa tshehetso ya ditjhelete le botekgeniki ba lekala la poraevete.

Mabapi le ntlha ena, ho fihla ka Motshehanong 2024 ho tla etswa hore mokga wa boraro o kgone ho sebedisa sistimi e kopanyang ditsela tsa terene.

Boemakepeng, ho fumanwe mosebedisane wa poraevete ya ntjhafatsang Pier 2 ya Theminala ya Dikhontheina e Durban. Sena se lokela ho eketsa matsete a poraevete disebedisweng, ho matlafatsa bokgoni ba theknoloji le ho ntlafatsa katleho tshebetsong.

Mmuso o file Transnet tshebeletso ya tlatsetso e tiisetsang dibiliyone tse R47 ho tshehetsa leano la ho kgutlisetsa setheo tshebetsong le ho fihlela ditlameho tsa sona.

Jwalo ka Eskom, tiisetso e tla le dipheho. Dipheho tsena di hloka hore Transnet e tsepame mesebetsing ya yona ya bohlokwa, le hore e be le tshebedisano le lekala la poraevete. Sena se tla ntlafatsa botsitso ba Transnet le ho tshehetsa ho kengwatshebetsong ha lewa la ho fihlela sepheo.

Ho Tshehetsa Letsete la Infrastraktjha ya Mmuso

Mme Spikara, jwalo ka karolo ya tekanyetso ena ya ditjhelete, ke motlotlo ho phatlalatsa hore re kenya diphetoho tsa bohlokwa le tse nang le dikameho tse ngata ditjheleteng tsa infrastraktjha le tsamaisong ya thepa.

Diphetoho ke tsa ho sebedisa dintho kaofela tse etswang ka infrastraktjha ho fihlela katleho.

Ka tsela ena, re tla matlafatsa taolo ya matsete a mmuso le dintho kaofela tsa bohlokwa tse amanang le yona. Hape re tla hohela lekala la poraevete hore le nke karolo.

Mabapi le ntlha:

- Pejana bekeng ena, re kentse diphetoho gazeteng, tlasa moralotshebetso wa taolo ya PPP hore setjhaba se hlahise maikutlo. Diphetoho di fokotsa bothata ba tsamaiso ya diPPP, di tliša bokgoni ba ho tshehetsa le ho laola diPPP, ho beha melao e hlakileng ya ho laola dibiti tse sa etsetswang dikopo tsa ho romelwa, le ho matlafatsa taolo ya kotsi tšheleteng ya mmuso.
- Re ntse re lekola maano, ditselatshebetso tse sebediswang le taolo ya kaho ya infrastraktjha e hlokehang ho tliša ntshetsopele le ho bula mesebetsi. Sepheo ke ho etsa metjha e hlakileng haholwanyane ya ho bontsha boikarabelo le tshebedisano.
- Re kopanya le mesebetsi e tshwanang ho fokotsa ho phetapheta mesebetsi le ho se sebetse hantle. Sepheo ke ho potlakisa phano ya ditshebeletso, haholoholo ka ditlhophiso tse kopaneng tsa ditjhelete.
- Re kenya diasete tse mmalwa tse ntjha tseo ho ka hwebisanwang le batsetedi ka tsona, tse jwalo ka dibonto tsa ntshetsopele ya infrastraktjha le ditjhelete tsa kadimo tse fumantshwang ka melawana le dipehelo tse tlase. Jwalo ka karolo ya ntlha ena, diporojekeng tsa infrastraktjha e itseng tse tshwanang le ditrase le matsete a mang, ho nahanwa ka hloko ka mofuta wa letsete oo lekeno la oona e leng la moamohedi wa lona.
- Monyetla o motjha wa ho fa ditshisinyo tse ka tlasa tsamaiso e ntjha ya diasete tseo ho ka hwebisanwang le batsetedi ka tsona o tla bulelwa mekgatlo ya setjhaba haufinyane.

Ka diphetoho tsena, katleho e kgolo le ho lokiswa ha infrastraktjha ho tla potlakiswa.

Hona ho tla tswela makala ao ho sebedisanwang le oona molemo, infrastraktjha e ntlafatsang maphelo a baahi, diPPP le diporojeke tsa ditjhelete tse kopanetsweng.

Ho nahanela mohopolo wa hore ho ba le tjhelete ya dintho tse fokotsang dikameho tsa phetoho ya tlelaemete, e be tlwaelo.

Mme Sepikara, Lefapha la ditjhelete tsa mmuso la Naha le bapala karolo ya bohlokwa ho bokelleng disebediswa, ho tla ka mawa a dikgothatso, le ho ba le tshusumetso

leanong la ho etsa tlwaelo ya ho ba le mohopolo wa ho nahanela diphetoho tsa tlelaemete.

Ha dikoduwa tse amanang le tlelaemete di eketseha, ho ntse ho ntlafatswa mokgwa wa mehato e mengata ya ho fokotsa kotsi ho laola dikotsi tse amanang le ditjhelete.

Ketso ena e sheba mekgwa e fapaneng ya ho sebedisa ditumellano tsa ditjhelete tseo ho ka hwebisanwang ka tsona e etswang pakeng tsa mekgwa e mmedi, ho tloha digranteng ho ya ditjheleteng tse behetsweng mabaka a tshohanyetso, tse kenyelletsang Letlole la Ho arabela Phetoho ya Tlelaemete, ho ipapisitswe le ketsahalo le matla a ketsahalo ya koduwa.

Lefapha la Ditjhelete tsa Mmuso la Naha le lekola digrante tsa ho arabela dikoduwa botjha, ho ntlafatsa sephetho se fihlelwang ka tshenyoe nyane le ho tla ka dintho tse kgothalletsang ho etsa morero wa dikoduwa, ho itokisa le ho fokotsa kotsi. [_](#)

Hape, le etsa moralotshebetso wa ho hlopha bajete ya tlelaemete ho ba le tshusumetso leanong, moralong le diqetong tsa bajete, ka ho sala ditshebediso tsa ditjhelete tse amanang le tlelaemete morao dibajeteng tsa mmuso.

Tshehetso ya bafani ba ditjhelete tse fumantshwang ka melawana le dipehelo tse tlase, ba jwalo ka Multilateral Development Banks, e tshehetsa tlwaelo, phokotso, ho tloha tlhahisong ya mofuta o itseng ya eneji ho ya ho ya mofuta o mong , le bokgoni ba ho lekola le ho iqalla dintho tse ka tshehetswang nako e telele.

Pokellano ya lekaleng la poraevete e a hlokeha ho laola ditjhelete tsa dikoduwa tsa tlelaemete.

Ho fihlela ha jwale, mmuso o bokelletse dibiliyone tse US\$3.3 ho tswa Dibankeng tse tshehetsang Ntshetsopele ya dinaha tse holang le Diinstitutshene tsa Ditjhelete tsa Dinaheng tsa Matjhabeng ho tshehetsa phetoho ya tlelaemete, eneji, le dipheo tsa phetoho.

Re nka karolo ka mafolofolo ditherisanong tsa tlelaemete, re ikamahanya le tshehetso ya mmuso ya ho fetola diinstitutshene tsa ditjhelete tse thehilweng ke dinaha tse pedi kapa ho feta.

Hape, re sebetsa le bomasepala ba robedi ho tlwaela le ho fokotsa dikameho tsa tlelaemete le diketsahalo tse amanang le maemo a lehodimo, ka ho fana ka thuso ya setegeniki diporojekeng tse kgolo tse arabelang dikameho tsa tlelaemete.

Ho tshehetsa Tlhahiso ya Dikoloi tse Ntjha tsa Eneji

Pampiri e Tshweu ya Dikoloi tsa Motlakase e hlalosa lewa la rona la ho fetohela

tlhahisong le tshebedisong ya koloi e ntjha ya eneji ka hara Aforika Borwa, ho qala ka dikoloi tsa motlakase.

Sepheo sa yona ke ho fetola indasteri ya dikoloi ho tloha tlhahisong ya dikoloi tsa enjene e tukang ka hare ho ya tshebedisong e habedi e kenyeletsang dikoloi tsa motlakase, pele le ho fihla ka 2035.

Ho kgothalletsa tlhahiso ya dikoloi tsa motlakase Aforika Borwa, mmuso o tla kenya ditsiane tsa matsete bakeng sa matsete a matjha, qalong ya la 1 Tlhakubele 2026.

Sena se tla dumella bahlahisi ho kopa diphesente tse 150 tsa tshebediso e amohelehang ya matsete dikoloing tsa motlakase le tsa haedrojene selemong sa pele.

Dintha tse kgothalletsang di tla kenngwa tshebetsong tlatsetsong ya tshehetso e seng e le teng tlasa Lenaneo la Ntshetsopele ya Tlhahiso ya Dikoloi.

Mmuso o boetse o hlophile dimiliyone tse R964 botjha nakong e seng haufi haholo kapa e seng hole haholo ya ho tshehetsa phetohelo dikoloing tsa motlakase.

Ho sebedisa sekoloto ho Lefella Phetoho

Ditho tse Hlomphehang, Seboka sa Naha se amohetse Bili e laolang Ho rekwa ha dintha tsa Mmuso ka potlako. Ha jwale Bili e fetotsweng e rometswe Lekgotleng la Naha la Diporofense ho etsahala le tse ding ka nako e le nngwe.

Lefapha la Ditjhelete tsa Mmuso la Naha le tshehetsa makgotla a ketsamolao a diprofense ha a ntse a sebetsana le Bili le ho tshwara dipuisano tsa setjhaba naheng ka bophara.

Bili e fana ka mehato ya phetoho ka ho behella batho ba tinngweng menyetla ka lebaka la kgethollo thoko, ho ba hlwaya pele le ho ba fetisa ka kgethollo e tletseng leeme.

Mehato ena e ne e tla sebetsa mekgahlelong e boletsweng ya batho ho kenyeletswa dikgwebo tse nyane tsa batho ba batsho, basadi ba batho ba batsho, batjha ba batho ba batsho, batho ba batsho ba phelang le boqhwalala, le dikgwebo tse ka hara sebaka se itseng ho kenyeletswa le ho qobella phetoho ka boemo ba BBBEE.

Hara tse ding, Bili e boetse e dumella kaho ya diindaseteri tsa lehae ka mesebetsi le mehato ya ntshetsopele ya moshwelella, ho kenngwa ha basebetsi le ntshetsopele ya dikgwebo.

Kaofela ha rona re tseba hantle hore ha jwale, ditsamaiso tsa ho reka thepa hangata di haellwa ho fana ka ditharollo tse baballang haholo ditlhokong tsa mmuso.

Hangata, ho na le phapang e kgolo pakeng tsa ditheko tse lefiswang mmuso le ditheko tse sebetsang mmarakeng.

Mohlala, mmuso o reka disebediswa tsa ICT tse jwalo ka dilephopo, disebediswa tsa phepele ya motlakase tse sa sitisweng, dimonitha le dithouna, ka makgetlo a pakeng tsa 1.2 le 2 ho feta theko ya mmaraka.

Ka lebaka la hore mmuso o reka dintho ka bongata, hantlentle re lokela ho lefa hanyane le ho sebedisa matla a rona a ho reka ho fumana dintho tse ngata tsa tjhelete ya rona.

Ho fumana boleng ba tjhelete, mmoho le melawana ya ho sebetsa hantle, pepeneneng, le tlhodisano, di dula di le bohlokwa. Mme re batla ho tiisetisa Maaforikaborwa hore melawana ena ha e phehisane le phetoho.

DITLWAELO TSA TJHELETE YA LEKENO LE DITSHISINYO TSA LEKGETHO

Ditho tse Hlomphehang, tshebetso e fokolang ya moruo wa rona e bakile ho puhlama ho hoholo pokellong ya tjhelete ya lekeno la lekgetho selemong sa 2023/24.

Ditriliyoneng tse R1.73, lekeno la lekgetho la 2023/24 le ka tlase ho dibiliyone tse R56.1 ho feta kakanyo e entsweng bajeteng ya 2023.

Kgaello e bakilwe haholo ke ho theoha ha dipoello tsa dikgwebo le lekeno la lekgetho la merafong.

Nakong e seng haufi le e seng hole haholo, dikakanyo tsa lekeno di ka hodimo ho dibiliyone tse R45.6 ho feta dikakanyo tsa MTBPS tsa 2023 tse ekeditseng lekgetho la lekeno la mokgolo wa motho le ditshisinyo tsa tlatsetso tsa lekeno la nako e seng haufi le e seng hole haholo.

Bajete ena e na le mehato ya lekgetho e tla bokella dibiliyone tse R15 ka 2024/25 ho fokotsa kgateello ya hanghang ditjheleteng tsa mmuso le ho tshehetsa botsitso bo potlakileng sekolotong.

Tjhelete e kenang hangata e bokellwa ka lekgetho la mokgolo wa motho ka mong ka ho se fetole mekgahlelo ya tefiso ya lekgetho, dipoello tsa lekgetho le lefilweng le krediti ya lekgetho la bongaka bakeng sa infleishene.

Bakeng sa lekgetho la dihlahiswa tsa jwala, ho sisinywa dikoketseho tse ka hodimo ho infleishene tse pakeng tsa diphesente tse 6.7 le 7.2 ka 2024/25. Hona ho bolela hore:

- Lekotikoti la biri le eketseha ka disente tse 14;
- Lekotikoti la saeda le seno sa ditholwana se tahang di nyoloha ka disente tse 14;
- Lebotlolo la waene le tla eketseha ka disente tse 28;
- Lebotlolo la waene e nang le sepiriti e tla bitsa disente tse 47;
- Lebotlolo la waene e nang le dipudulana le tla bitsa disente tse 89; mme
- Lebotlolo la dipiriti, ho kenyeletswa whisky, jini kapa vodka, le eketseha ka R5.53.

Hape re sisinya ho eketsa lekgetho la thobakho ka diphesente tse 4.7 bakeng sa disakerete le thobakho ya sakarete, le diphesente tse 8.2 tsa thobakho ya peipi le disiga. Hona ho bolela:

- Koketso ya disente tse R9.51 bakeng sa disiga;
- Koketseho ya disente tse 97 pakaneng ya disakerete; le
- Disente tse ding tse 57 tsa peipi ya thobakho.

Kamogelo Mogane wa Soweto, e mong wa Maaforikaborwa a fetang dikete tse pedi le makgolo a supileng a romeletseng Letona Dikeletso tsa Bajete, o na le tshisinyo eo nka ratang ho le bolella yona.

Kamo o re: *“Nka sisinya hore ho kengwe lekgetho la hubbly bubbly, die-sakarete le mefuta e meng. Naha e bone koketseho ya palo ya batjha ba tsubang dihlahiswa tsena mme batswadi ha ba thabele sena ho hang.”*

Kamo, jwalo ka ha le nna ke le motswadi, ke dumellana le wena. Mme ke na le bonnete ba hore Letona la Bophelo le lona le a dumela.

O tla thabela ho utlwa ka nako eo, hore re hlahisa koketso ya lekgetho la nikothini thepeng ya elektroniki le mekgwa ya ho tsamaisa dihlahiswa tse se nang nikothini, tse tsejwang e le diveipi, ho fihla dimililitareng tse R3.04.

Makgethong a amanang le tikoloho, lekgetho la khabone le eketsehile ho tloha ho R159 ho fihla ho R190 tone ka nngwe e lekanang le khabondaeoksaede ho tloha ka la 1 Pherekong 2024.

Lekgetho la mafura a khabone le tla nyolohela disenteng tse 11 litara ka nngwe ya peterole le disenteng tse 14 litara ka nngwe ya disele ho tloha ka la 3 Mmesa 2024.

Pampiri ya dipuisano e hlalosang ditshisinyo tsa mokgahlelo wa bobedi wa lekgetho la khabone e tla phatlalatswa ho ho utlwa maikutlo a setjhaba hamorao selemong.

Mme Spikara, re ela hloko ditjeo tse seng di le hodimo tsa bophelo le kameho eo theko ya mafura e nang le yona dijong le ditjeong tsa dipalangwa.

Mabapi le ntlha ena, re sisinya hore ho se be le koketseho lekgethong la mafura ka 2024/25. Sena se tla etsa hore ho be le kimollo ya lekgetho e ka bang dibiliyone tse R4. Ena ke tjhelete e kgutlelang dipokothong tsa bareki.

Mme Spikara, ho se ho entswe kgatelopele tabeng ya tsamaiso ya dipitsa tse pedi tsa ho beha meja fatshe ho tloha ha ke qetela ho bua le lona nakong ya MTBPS.

Ditjhelete tse ntshetswang matlole a ho beha meja fatshe di arolwa, karolo ya nngwe borarong e iswe "karolong ya polokelo" mme karolo ya pedi borarong e iswe "karolong ya ho beha meja fatshe".

Ho tloha ka la 1 Loetse 2024, ho ka ntshwa tjhelete ya pele ka pitseng ya polokelo.

Tsamaiso ya dipitsa tse pedi e netefatsa hore re ba le tekano pakeng tsa ho boloka menehelo ho sireletsa nako e monate ya ha ditho di beha meja fatshe, ha e ntse e sebetsana le mahlomola a batho a ho fumana ditjhelete tse ding tsa bona tsa ho beha meja fatshe ho thusa ho bebofatsa morwalo wa bona wa ditjhelete nakong ya mathata.

Dilemong tse mmalwa tse tlang, re boetse re kenya lekgetho le tlase la kgwebo tshebetsong lefatshe kaofela ho fokotsa dikameho tse mpe tsa tlhodisano ya lekgetho.

Dikoporasi tsa dinaha tse ngata tse nang le lekeno la selemo le selemo le fetang dimilijone tse € 750 di tla lefiswa lekgetho la bonyane diphesente tse 15, ho sa kgathalatsehe hore poello ya tsona e tswa kae.

Phetoho e sisintsweng e lebeletswe ho hlahisa dibiliyone tse tsa tlatsetso tsa lekeno la lekgetho la dikoporasi ka 2026/27.

Ke kgothalletsa mekga e nang le kgahleho ho hlahisa maikutlo ka moralo wa Bili ya Minimamo ya Lekgetho ya Lefatshe kaofela e phatlaladitsweng kajeno.

Lewa la rona la leano la nako e telele la lekgetho le ntse le tsepamisitse maikutlo katolosong ya motheo wa lekgetho ha re ntse re ntlafatsa ho phethahatsa ho ya ka melao lekgetho le bokgoni ba botsamaisi ba ho kgona ho fihlela sephetho ka tshenyo e nyane.

Kgatelopele e bonahalang e entswe mabapi le ho aha SARS botjha le ho e ntjhafatsa.

Bolaodi ba lekgetho bo atelositse rejisetara ya lekgetho, bo ntlafaditse dipokeletso tsa sekoloto le ho fokotsa dipuseletso tsa bobodu ba ditjhelete le kgwebo le boleng ba kgwebisano. Sena se lebisitse ntlafatsong ya pokello ya lekeno.

Ho rarolla maemo a hodimo a thobakho e seng molaong, SARS e kentse CCTV le ditheknoloji tse amanang le yona dibakeng tsa baetsi ba thobakho ba nang le laesense. Dipatlisiso le diqoso di entse hore ho be le dibiliyone tse R10 ditekolong tsa tlatsetso tse tswang ho bankakarolo ba ka sehloohong ba indasteri ya kgauta le thobakho e seng molaong, eo ho yona dibiliyone tse fetang tse R4 di tswang ho bankakarolo ba ka sehloohong indastering ya kgauta le thobakho e seng molaong.

Maiteko ana le a mang a thusitse ka ntlafatsong ya lekeno.

Bothata ba rona bo boholo, jwalo ka ha ke boletse pejana, ke hore kgolo ya moruo ha e etsahale ka potlako mme sena se sitisa bokgoni ba rona ba ho fumana lekeno le lekaneng ho abela dibaka tsa rona tse bohlokwa.

MERALO YA HO SEBEDISA TJHELETE

Mme Spikara, nakong ya MTBPS ya 2023 ha pokello ya lekeno e ne e sebeditse hampe ho feta kamoo ho neng ho lebeletswe, mafapha a ile a tlameha ho hlopha tshebediso ya ditjhelete botjha le ho amohela nyollo ya meputso e ka hara metheo ya ona.

Mehato ena e nkilwe ho sireletsa ho tshepahala ha rona ditjheleteng tsa mmuso.

Mananeo a bohlokwa le ona a ile a lokela ho sireletswa ka ho lekana. Ena ke pontsho ya pokeletso ya ditjhelete tsa mmuso e tshehetsang phano ya ditshebeletso tsa bohlokwa le moputso wa ho kgona ho iphedisa.

Ho tloha ka nako eo, re kgonne ho kgutlisetsa ditjhelete tse ding tse neng di bokelletswa tsa mmuso tse boletsweng nakong ya MTBPS.

Bajeteng ena, ke kgona ho phatlalatsa hore lekala la thuto le abetswe dibiliyone tse R25.7 tsa tlatsetso bakeng sa ho lefella ditjeo tsa nyollelo ya meputso nakong e seng haufi kapa e seng hole haholo.

Ka yona nako ee, re ile ra kgona ho sireletsa dibajete tsa mananeo a bohlokwa a jwalo ka lenaneo la phepo ya dikolo. Lenaneo le fa barutwana dijo dikolong tse ka bang tse 20,000.

Grante ya ntshetsopele ya bana ba banyenyane e abetswe dibiliyone tse R1.6 tse nyolohelang dibiliyoneng tse R2 nakong e seng haufi le e seng hole haholo.

Lefapha la ts Bophelo le abetswe palokaofela ya dibiliyone tse R848 nakong ya MTEF.

Dikabo tsena di kenyeletsa dibiliyone tse R11.6 tsa ho rarolla bothata ba tumellano ya nyollelo ya meputso ya 2023, dibiliyone tse R27.3 tsa infrastraktjha, le dibiliyone tse R1.4 tsa grante ya NHI nakong yona eo.

Kabo ya NHI ke sesupo sa boitlamo ba mmuso leanong lena. Ho sa ntse ho na le letoto la mesebetsi e lokelang ho etswa e matlafatsang tsamaiso, eo e leng yona e ka sehloohong ho ntlafatsa tsamaiso ya bophelo bo botle.

mesebetsi e jwalo e kenyeletsa:

- Ho theha mokgwa wa naha wa tlhahisoleseding ya bophelo bo botle le direkoto tsa mokudi tsa dijithale;
- Ho ntlafatsa dibaka tsa bophelo bo botle le ho ntlafatsa boemo ba tlhokomelo ho netefatsa hore bo kgotsofatsa dipehelo tse tlase hore di amohеле tlasa NHI;
- Ho matlafatsa tsamaiso ya dibaka le setereke ho itokisetša ho di hirisa jwalo ka dikonteraka;
- Ho fa dipetlele tse bohareng (le kgonahalo ya tse ding) boemo ba ho ipusa; le
- Ho theha ditheko tsa ditshupiso le ho fa dipetlele mekgwa ya ho lefa bafani ba tshebeletso.

Bongata ba mesebetsi ena e se e ntse e tswela pele empa e hloka ntshetsopel e eketsehileng pele NHI e ka thakgolwa.

Mme Sepikara, ho boetse ho bile le kgatelopele e kgolo ntlafatsong ya ho etsa hore bapalami ba mekgolo e tlase ba kgone ho fumana ditshebeletso tsa dipalangwa tsa setjhaba.

Lenaneo la ho hlabolla diterene la Mokgatlo wa Bapalami ba Diterene wa Aforika Borwa le tswela pele, ka diphaseje tse 27 tse butsweng hape pele le ho fihla ka Tshitwe 2023. Sena se tla eketsa palo ya bapalami ba Metrorail ho tloha dimilijoneng tse 15.6 ka 2022/23 ho ya dimilijoneng tse akanyeditsweng 48.6 pele le ho fihla ka 2026/27.

Ho netefatsa phethahatso e nepahetseng ya mesebetsi ya yona nakong ya dikgetho, le boikarabelo bo bong ka mora dikgetho, Khomishene e Ikemetseng ya Dikgetho e abetswe dibiliyone tse R2.3 tsa tlatsetso. Sepolesa le lefapha la tshireletso le tsona di abetswe dimilijone tse R350 tsa tlatsetso ho tshehetsa dikgetho. Dimilijone tse ding tse R200 di tla abelwa ditjhelete tsa mekga ya dipolotiki ka ha mekga e itokisetša dikgetho tse akaretsang.

Mmuso le oona o tshehetsa balemi ba kgutliseditsweng mafatsheng a bona ka ho sebedisa mananeo a kabo botjha ya mobu a abetsweng dibiliyone tse R6 nakong ya MTEF.

Ho tsamaisana le infleishene le ho eketsa phihlello, digrante tsa setjhaba tsa moshwelella di ekeditswe.

- Koketseho ya R100 digranteng tsa maqheku, mekaubere ya sesole, boqhwalala le ya tlhokomelo ya ngwana ya nang le boqhwalala. Tjhelete ena e tla arolwa ka R90 ho tloha ka Mmesa, le R10 ho tloha ka Mphalane;
- Koketseho ya R50 ya grante ya kgodiso ya ngawana eo e seng wa madi; le
- Koketseho ya R20 granteng ya kgodiso ya ngwana.

Re tshwenyehile ka koketseho ya ditjeo tsa bophelo ba Maaforikaborwa a ka bang dimiliyone tse 19 a tshepileng digrante tsena ho iphedisa.

Tabeng ena, re entse ka hohle kamoo omfolopo ya ditjhelete e re dumellang ka teng.

Ha jwale mosebetsi o tswela pele ho ntlafatsa Grante ya Kimollo ya Setjhaba Mahlomoleng a COVID-19 pele le ho fihla ka Mmesa selemong sena. Lefapha la Ditjhelete tsa Mmuso le tla sebetsa le Lefapha la Ntshetsopele ya Setjhaba ho netefatsa hore dintlafatso tsa grante ena di kenngwa melaong ya ho qetela.

Dintlafatso tsena di tla tsamaisana le moralotshebetso wa jwale wa ditjhelete tsa mmuso. Ho atolosa grante ho feta Hlakubele 2025, diphetoho tsa leano la tshireletso ya setjhaba, mmoho le mohlodi wa ditjhelete, di tla phethelwa.

Hape re fane le ka boikitlaetso ba bohlokwa boo sepheo sa bona e leng ho hlahisa mesebetsi.

Dibiliyone tse R61.4 di abetswe mananeo a khiri nakong e seng haufi le e seng hole haholo. Dibiliyone tse R7.4 di behetswe Boikitlaetso ba Presidente ba tlhahiso ya Mesebetsi.

Mmuso o beile twantsho ya diketso tsa bosenyi le bobodu ka sehloohong ka ho tsepamisa maikutlo matlafatsong ya makala a mmuso a qobellang phethahatso ya

molao. Palokaofela ya dibiliyone tse R765 e abetswe mafapha a bolokang kgotso le tshireletso.

Selemong se tlang sa ditjhelete, ho tla rupellwa mapolesa a matjha a 10,000.

Jwalo ka ha e le karolo ya boikarabelo ba naha ho kgothalletsa kgotso le botsitso mabatoweng, bajete ena e tla boela e fana ka ditjhelete bakeng sa thomello ya masole Mozambique le DRC.

Mosebetsi wa ho beha ditjeo le ho hlwaya ditlhoko tsa mesebetsi ena ya bohlokwa o tla tswelapele selemo kaofela mme ditjhelete di tla ajwa jwalo.

Dimiliyone tse R628 di abetswe Lefapha la Toka le Ntshetsopele ya Molaotheo bakeng sa ho kenngwa tshehetsong ha FATF le dikgothalletso tsa Khomishene ya Kgapo ya Mmuso, ho tlisa palokaofela ya ho fa boiteko bona dibiliyoneng tse R2.3.

Mmuso o sebedisa dibiliyone tse R2.9 tse tswang Akhaonteng ya Puseletso ya Thepa ya Bosenyi ho lwantsha merafo e seng molaong le diketso tse ding tsa bosenyi tse leng bohlokwa, ka diphesente tse 60 tse abetsweng dithomelo tsa sepolesa, ho kenyeletswa le ho rekwa ha dikoloi.

Bajete ena e boetse e beha phumantsho ya infrastraktjha sehlohlolong. Mmuso o rera ho tsetela dibiliyone tse fetang tse R943 infrastraktjheng ya mmuso.

Tshebediso ya ditjhelete e tla tshehetsa ntjhafatso le tlhokomelo ya thepa e seng e le teng le kaho ya infrastraktjha e ntjha.

KAROLO YA TJHELETE YA LEKENO

Mme Sepikara, ditriliyone tse R2.8, kapa diphesente tse 51.1 tsa tshebediso ya tjhelete e se nang tswala, di abetswe diprovence le bomasepala dilemong tse tharo tse tlang.

Dibiliyone tse R531.7 di abetswe mebuso ya lehae, mme ditriliyone tse R2.3 ke tsa diprovence.

Dibiliyone tse R105.5 tsa tlatsetso di abetswe diprovence dilemong tse tharo tse tlang ho lefella ditjeo tsa ho kenya tumellano ya meputso ya tshebeletso ya setjhaba ya 2023 tshehetsong, haholoholo makaleng a thuto le a bophelo bo botle.

Kabo ya ditjhelete tsena tsa tlatsetso e tla fokotsa dikgatello tsa ditefiso tsa meputso tse tobaneng le mafapha ana a bohlokwa, a sebetsang ka matla a basebetsi, ha ho ntse ho lokollwa mehlodi ya ho tsetela tjhelete diaseteng tsa nako e telele ho una melemo nakong e tlang le ya dintho le ditshebeletso.

Ho feta moo, diphokotso tse neng di entswe digranteng tse ding pele di kgutliseditse morao. Ho kgutlisetsa metheo ya digrante tsena ho tla thusa ho ntshetsa ditshebeletso tsa bohlokwa pele bathong ba kotsing haholo le ho tsetela tjhelete diaseteng tsa nako e telele.

Leha ho le jwalo, ho etsa bonnete ba hore ditjhelete tsa setjhaba di dula di tsitsitse, ditheolelo di etswa metheong ya digrante tse ding tse ngata, le ha tse ding di tswella ho hola dilemong tse tharo tse tlang, ho ntse ho na le ditheolelo.

Mabapi le bomasepala, ho fanwa ka dibiliyone tse R1.4 tsa tlatsetso tsa grante ya ho thusa masepala ka bothata ba koduwa ho lefella ho lokiswa le ho aha infrastraktjha e sentsweng ke dikgohola tsa 2023 botjha.

Mme Spikara, bomasepala ke karolo e kgolo ya phano ya ditshebeletso. Ka masoabi, palo e sa amoheleheng ya bona e na le bofokodi pusong, tsamaisong ya ditjhelete le phanong ya ditshebeletso.

Ho rarolla mathata ana, le ho fetola bomasepala hore e be dienjene tsa kgolo, re amohetse mokgwa wa dithuso tse ngata.

O shebane le ho tiisa ditshebetso tsa bajete, ditekanyetso, ho matlafatsa tsamaiso, ho eketsa bokgoni le bokgoni ba basebeletsi ba masepala, le ho kganna matsete a ho hlokomela le ho aha meralo ya motheo.

SELEMO SE KA PELE

Mme Sepikara, selemong sena naha ya rona e tshwere dikopano tsa selemo le selemo tsa Banka e Ntjha ya Ntshetsopele, tse tla etsahala lekgetlo la bobedi haesale ho thehwa lekgotla la BRICS.

Ka 2025, Aforika Borwa e nka bopresidente ba G20, ho latela ba Brazil le India pele ho moo.

Boporesidente ba G20 ba Aforika Borwa ke monyetla wa rona ho ntshetsapele mathata a hatellang a moruo, a ntshetsopele, le a ditjhelete a tobaneng le dinaha tse futsanehileng le tse holang. Jwalo ka ha Presidente Ramaphosa a boletse ka nepo Puong ya hae le Setjhaba, sepheo sa rona ke ho “beha ntshetsopele ya Aforika sehlohlolong sa lenaneo ha re tla tshwara G20 ka 2025”.

Re sebetsa ka dikabo tse hlokehang le ho fumana ditjhelete ho etsa bonnete ba hore diketsahalo tse fapaneng di a atleha. Jwalo ka ha re bontshitse haufinyane, Afrika Borwa e ntse e le moetapele wa bohlokoa lebatoweng le dinaheng tsa matjhabeng.

Ka ho nka karolo le tshehetso dipolatelyomong tse jwalo ka G20, re ka hatella hore ho be le phetoho e kgolo ya diinstitushene tsa ditho tse tswang dinaheng tse fapaneng tse kang IMF le Banka ya Lefatshe, hore dinaha tse holang di kgone ho nka karolo ka ho lekanadiqetong tse nkwang le pusong ya lefatshe kaofela.

Sebete sa ho nka bohato ka makala a utlwahalang le ho tseba ho etsa jwalo ha se dintho tse haellang naheng ya rona. Re lokela ho sebedisa dimpho tsena, eseng feela ho ntlafatsa rona le moruo wa rona, empa molemong wa kontinente kaofela.

QETELO

Mme Spikara, re tswa hole dilemong tse mashome a mararo tse fetileng. Dilemo tse 30 tse tlang ka pele ho rona, mme diphepetso le menyetla efe kapa efe eo di ka re tlisetsang yona, ke dintho tseo re lokelang ho di lebella ka thabo.

Ha ho shejwa mathata a rona a nako e fetileng, le diphepetso tse ding tse ke keng tsa qojwa tseo re tobaneng le tsona re le demokrasi e nyane e lekang ho fumana sebaka sa yona lefatsheng le bonahalang ka mathata a mangata a matjha le a tswelang pele, ho ka ba bobebe ho ithabisa haholo; ka ho ba le tshepo ntle le lebaka kapa ho dula re nahanela le ho lebella dintho tse mpe bophelong.

Re lokela ho hanela mmenahano ena e feteletseng ka bobedi.

Ho na le hoo, re lokela ho hlokomela mantswe a Presidente wa rona wa pele wa demokrasi, Nelson Mandela, eo hara boholo ba batho ba bangata a boneng phehello ya hore batho kaofela ba lokela ho una ka ho lekana moruong wa naha le ho le hore katleho e etsahalang ka ho lekana ke leeto ho na le qetelo ya lona.

Ntumelle hore ke mo qotse ka bolelele:

“Ke tsamaile tsela eo e telele e isang tokolohong. Ke lekile ho se thekesele; Ke entse diphoso tseleng.

Empa ke fumane sephiri sa hore ka mora ho hlwa leralla le lehlo, motho o fumana feela hore ho na le maralla a mangata ao a lokelang ho a hlwa.

Ke nkile nakwana mona ya ho phomola, ho sheba botle bona bo mpotapotileng, ho sheba morao moo ke tswang.

Empa ke kgona ho phomola hanyane feela, hobane tokoloho e tla le boikarabelo, mme ha ke sa ema, hobane leeto la ka le lelelele ha le eso feele.”

Tsela ena e telele.

Mme Spikara, ha ke qetella, ke batla ho hopotsa Maaforika Borwa hore molaetsa oo ba lokelang ho o nka Bajeteng ena ke ona: ‘Mmuso o etsa ka hohle ka bonyane bo boholo. Re tswelapele ho:

- Tshehetsa kgolo ya moruo;
- Fokotsa kgolo ya sekoloto sa mmuso le ditjeo tsa sona; le
- Aba ditjhelete tse ngata ditshebeletsong tsa bohlokwa, ho fana ka ditshebeletso tse fokotsang ditjeo tsa bophelo le ho boloka dibajete tsa infrastraktjha.

Ke leboha Presidente le Motlatsapresidente ka tshehetso le boetapele ba bona ba tswelang pele.

Ke leboha Motlatsaletona la Ditjhelete, Ngaka David Masondo, le sehlopha se kgabane sa Lefapha la Ditjhelete tsa Mmuso se etelletseng pele ke Motsamaisikakaretso, Ngaka Duncan Pieterse.

Ke leboha Komishenara ya Tshebeletso ya Lekgetho ya Aforika Borwa le Mmusisi wa

Banka ya Risepe ya Aforika Borwa.

Ke leboha basebetsimmoho le nna ba leng Komiting ya Matona ya Bajete le Lekgotleng la Bajete, ba thusanang ka mosebetsi o boima wa ho nka diqeto tse boima tseo re di

etsang ho etsa hore ditjhelete tsa mmuso di kgone ho kgotsofatsa ditlhoko tsa jwale ntle le ho baka tshenyo ditlhokong tsa kamoso.

Ho Dikomiti tsa Palamente tsa Ditjhelete, Dikabo le Diakhaonte tsa Mmuso, ke leboha e le ka nnete.

Ho mosadi wa ka le lelapa, lerato, tshehetso le mamello ya lona ke kgothatso ya letsatsi le letsatsi. Ntlheng ya ho qetela, ke leboha Moaforikaborwa e mong le e mong.

Ke a leboha.

2024 **BUDGET**

Budget Speech

Private Bag X115, Pretoria, 0001 | 40 Church Square, Pretoria, 0002 | Tel: +27 12 315 5944 | Fax: +27 12 406 9055 | www.treasury.gov.za

national treasury
Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA